

TEKST – SOM ET LANDSKAB DER KAN UDFORSKES.
Oplæg til seminar i Netværk for danskfagets didaktik 15.6.07
Karin Esmann Knudsen

Jeg ser i det følgende ikke tekstbegrebet isoleret, men som led i en kontekst. Mit forskningsfelt er historiefremstilling og spørgsmålet om hvordan man skaber dialog mellem moderne unge og traditionen. Jeg ser denne dialog gå for sig i en didaktisk trekant mellem HVAD der skal formidles, HVEM det skal formidles til, HVORFOR og HVORDAN fremstillingen skal foregå. Jeg er optaget af dette HVORFOR og HVORDAN: Hvad er historisk læsning. HVORFOR og HVORDAN hænger sammen i et dannelsesbegreb der betoner det at eleverne/de studerende skaber mening her og nu. Jeg tager afstand fra en snæver kanonformidlingstankegang og ser potentialer i processen: At udforske en tekst med henblik på at indkredse det historiske i de forestillingsmønstre der ligger i den.

I min ph.d. afhandling opstiller jeg en sondring mellem mod- og medlæsning. Modlæsningen er den udforskende proces hvor eleverne/de studerende stiller spørgsmål til teksten, dykker ned hvor der er noget der fascinerer, undrer, er uforståeligt. I denne opdagelsesrejse i teksten får eleverne skabt et rum om den som så gør den efterfølgende medlæsning – en læsning på tekstens historiske og æstetiske præmisser – mere kvalificeret. Den samlede mod- og medlæsning har jeg kaldt 'den historiske fortælling' – den tekst som der i undervisningen bliver etableret så at sige oven på den oprindelige tekst, en konstruktion som i kraft af elevernes aktive medvirken til at skabe en sammenhæng skulle have mulighed for at have en erfaringsdannende funktion.

Nu viser det sig at det i praksis bliver meget vanskeligt at skelne mellem mod- og medlæsning. Det kræver i hvert fald en meget entydig, lukket tekst, der kalder på en bestemt medlæsning som den rette. Selv i mit 'ur-eksempel', Thomasine Gyllembourgs *Drøm og Virkelighed* fra 1833, som er et eksempel på en tekst der i kraft af sin fortællerholdning og i kraft af sin hele metaforik styrer læseren hen mod en bestemt læsning, viser det sig da også at de utallige modlæsninger jeg har afprøvet, både blandt gymnasieelever, universitetsstuderende og dansklærere, faktisk griber fat i de spor som teksten selv lægger ud. Der synes at være en forbindelse mellem de steder hvor læseren foretager nedslag, og så de steder der så at sige danner nøgle til en læsning af teksten på dens historiske og æstetiske præmisser. Det får mig til - med mit perspektiv – at betragte tekster som landskaber der lægger spor ud som inviterer til etablering af historiske fortællinger.

Jeg har arbejdet med mange typer historiske fortællinger siden ph.d. afhandlingen. Bl.a. også med udgangspunkt i haven som tekst – specielt den følsomme have fra

midten og slutningen af 1700-tallet. Den historiske fortælling om haven er en visualisering af den udforskende tekstlæsningsproces: en vandring i haven med dvælen ved de forskellige steder, som trækker spor i mange retninger: grotten, øen i søen, den norske hytte, det kinesiske lysthus, broen over kløften etc. Mange litterære tekster indbyder på lignende vis til en vandring i et tekstligt landskab, og det er min overbevisning at et arbejde med at afdække de spor teksten lægger ud, kan være med til at udvikle læserens historiske kompetence i en undervisningssituation, forstået som en forståelse af at mange af de forestillingsmønstre vi orienterer os efter, er historiske. Det er således en kompetence der både har æstetiske og historiske implikationer: den store kærlighed, den smukke udsigt, familiens skød – det er netop mønstre, forestillinger som har en æstetisk form, men også er knyttet til bestemte historiske bevidsthedsformer. Og det er en kompetence hvor proces og produkt ikke kan skilles ad. Det er i dialogen med teksten at kompetencen udfolder sig og udvikles.

Det er min opfattelse at den historiske læsning med fordel kan tage udgangspunkt i et moderne kulturudtryk. Det kunne f.eks. være en moderne historisk roman. P.O. Enquists roman om Struensee fra 1999 *Livlægens besøg* er en tekst der selv helt eksplicit lægger spor ud i udforskningen af de historiske forestillinger. Og den rummer mulighed for det vigtige element i historisk kompetence: at lægge et metaperspektiv på det historiske, i en tid hvor der for alvor er sat spørgsmålstegn ved Rankes diktum 'wie es eigentlich gewesen ist'. Romanen er blevet til på grundlag af omfattende research, og i brugen af kilder tager Enquist hele tiden højde for deres sandhedsværdi. Således findes der mod slutningen af bogen et afsnit hvor Carl Gustaf Pilos berømte maleri af den svenske kong Gustav 3.'s kroning i 1771 fortolkes, også ud fra lys-mørke-metaforikken: "Mørke, uudgrundelige træstammer, en urskov i et truende mørke, og i midten den lysende forsamling. Er det mørket som er lys, eller det lysende som er mørket? Man må vælge. Således er det med historien, man må vælge hvad man ser, og hvad der er lys, og mørke." (s. 342) Synsvinklen er væsentlig i en historisk læsning.

Hvordan lukker Enquist det historiske stof op? I afsnittet hvor Struensee præsenteres (s. 97-100), går han en omvej idet han beskriver et sted, Aschebergs have i nærheden af Altona hvor den såkaldte Rousseaus hytte spiller en central rolle. Den optræder senere i bogen som det sted, hvor Struensee og Caroline Mathilde forenes erotisk (s. 185-191). Hvorfor denne omvej? Hvad er det, der kvalificerer et sted som indgang til præsentation af en person der får afgørende betydning for de historiske begivenheder? Dette spørgsmål giver anledning til en udforskning af hvilke forestillinger netop det valgte sted trækker med sig, og man kan i undervisningen arbejde med at uddybe det rum om teksten som Enquist selv inviterer til ved at indføre haven og hytten. Helt konkret er det muligt at trække en lang række citater ud

af afsnittet og undersøge den historiske baggrund uden i første omgang at tage hensyn til hvordan de indgår i sammenhængen. Det vil nødvendiggøre dels en lang række leksikalske opslag af navne på politisk og kulturelt betydningsfulde personer i oplysningstiden, dels en undersøgelse af idéhistoriske og stilmæssige fænomener. Afsnittet kalder på en opdagelsesrejse i naturopfattelser der betegner overgangen fra et formelt, strengt hierarkisk orienteret og kontrolleret barokanlæg der korresponderer med enevældens magtsystem, og så et parkanlæg der lægger vægt på det naturgroede med kurvede organiske linjer og manglende centrum, som korresponderer med den nye tids demokrati- og frihedsidealer. Arbejdet kan indbefatte læsning af andre tekster fra 1700-tallet ligesom det vil være oplagt at inddrage billedmateriale. Pointen er at skabe et rum om teksten der i lighed med Enquist selv sætter fokus på nogle forestillinger, her især omkring naturopfattelsen, som danner en vigtig indgang til forståelsen af perioden.

Med denne etablering af baggrundsviden vil eleverne i højere grad være i stand til at gå ind i selve teksten i en danskfaglig analyse der ser på *hvordan* disse forestillinger bringes på bane i netop denne tekst. Det vil sige en mere traditionel tekstbundet analyse og fortolkning, som vi bruger det i danskfaget, med analyse af komposition, synsvinkel, stilistiske virkemidler etc. Man analyserer – men nu med en større viden – hvordan de historiske, kulturelle og æstetiske referencer bringes i spil i bogen, og derved bliver man i stand til at bestemme karakteren af denne moderne fortolkning af de historiske begivenheder.

I dette tilfælde er sondringen mellem mod- og medlæsning altså erstattet af en sondring mellem på den ene side at gå på opdagelse i teksten som et landskab der trækker historiske rum med sig, og på den anden side at se teksten, en nutidig historisk roman, som et moderne kulturudtryk der bruger det historiske stof i en nutidig kontekst.

I den forstand skabes en dialog mellem fortid og nutid. Den historiske fortælling der er blevet etableret giver endvidere mulighed for at diskutere betingelserne for erkendelse af det historiske, det vil sige at der inddrages et metaperspektiv på den proces der foregår. Man kan sige, at læsningen af teksten tager udgangspunkt i en række nyhistorisk orienterede nedslag, der tager Louis Montroses kiasme på ordet: teksterne er historiske, men historien er også tekstuel bundet. I den forstand er bogen velegnet til at skabe en reflektiv bevidsthed, som for mig at se i dag er uløseligt knyttet sammen med historisk bevidsthed: at det historiske i alle tilfælde er en konstruktion.

